

en større Ekspedition til nærmere Undersøgelse af det nyopdagede Land.

Til Slut blot et Par Ord om vore Pengemidler, der, som tidligere antydet, er ret indskrænkede. Eks-

peditionen vil alt i alt kunne foretages for ca. 40,000 Kr., og den allerstørste Del af disse er allerede skaffet til Veje, dels fra Amerika og dels fra England, hvoraf bl. a fra „Royal Geographical Society“.

Kalâlek = Karâlek at udlede fra Koræk og ikke fra „Skrælling“.

Af S. Rink.

Kalâlek¹⁾ (pluralis *Kalâllit*) er, ved man, saavel Evropæernes som selve de Indfødtes Benævnelse for Grønlands Eskimoer — dog altid ved Siden af det lige saa bekendte Racenavn *Inuit*, hvilket jo er fælles for de fleste Eskimoer — nemlig ogsaa for dem uden for Grønland. Jeg brugte Udtrykket „de fleste“ — i Stedet for „alle“, og dette fordi der nemlig dog er visse Grupper af Eskimoer, som giver sig andre Racenavne end *Inuit*, saaledes for Eksempel findes der det asiatiske *Yuit* — ikke at tale om det mere almen kendte *Aleut* — efter min Mening et oprindeligt *Alitt*.

Navneordene *Yuit* og *Inuit* betyder begge to „Mennesker“, medens *Aleut* har sin egen særskilte Betydning.

Paa Grund af Udtrykket *Inuits* Sideordnethed med *Kalâllit*, anser jeg det sidste — at sige, i dets Forhold til Grønland — som et blot Stammenavn i Modsætning til hint (til *Inuit*), nemlig som et af de 4—5 forskellige saadanne, der, saavidt som jeg selv mener at kunne se, maa være, til forskellige Tider og ad forskellige Veje — indvandrede i Grønland²⁾, men af hvilke det her dog kun er min Hensigt at opholde mig ved „*Kalâlek-Kalâllit*“.

Dette Navn har tydeligvis fordem haft langt større og mere betydningsfuld Begrænsning i sin Anvendelse

¹⁾ *Kalâlek* (med *l*) skriver den grønlandske Ordbogs bekendte Forfatter S. Kleinschmidt, medens den labrado-eskimoiske, D'Hrr. Erdman & Warnow, bruger *r*-Formen og skriver *Karâlek*. Mig selv er begge Versioner bekendte fra Vestgrønland, hvor dog *l*-Formen nærmest er i Færd med at fortrænge den vistnok oprindeligste paa *r*; formodentlig just paa Grund af en, nu, overhovedet ret konsekvent Befølgelse af den Kleinschmidtske Skrivemaade.

²⁾ For den ovenantydte forskellige Stammebestand i det tidligere Grønland, over hvilken jeg selv mener at have vundet et delvist Overblik, haaber jeg en Gang senere at skulle kunne aflægge Regnskab i et Skildringsforsøg af min personlige Opfattelse af Grønlands Befolkningsmaade.

paa Grønlands Eskimoer end det nutildags har, hvor det som sagt gaar paa alle Grønlandere uden Undtagelse; og dette at det er det eneste af de i Grønland indkomne Stammenavne, som har holdt sig i Live i Folkebevidstheden, fortæller, synes mig, aabenlyst nok, at dets Bærere, *Karât*- eller *Kalât*-lit, selvfølgelig maa have været den absolut anseligst repræsenterede Eskimostamme i Landet, saavel af Antal som maaske af Styrke og Vid.

Denne Hovedstamme og Moderstamme til Grønlands senere *Kalâlek*-Befolkning er jeg gennem mine Studier over disse Emner kommen til en utvetydig Erkendelse af som værende, lige til selve Navnet, identisk med Stammen *Koræk* i Asien, men hvilken uden al Tvivl var et oprindeligt *Karâk*, eller *Kalâk*; (*r* & *l* er jo lige Bogstaver og benyttes ogsaa aldeles i Flæng blandt Eskimoerne).

Kalâlek-Navnets Etymologi har til alle Tider, og særligt jo blandt Danske i Grønland (inkl.: de mange Rejsende, som i forskellige Øjemed gæster Landet), — udgjort et af de mange omdebatterede Emner derovre, og hvis Løsning man nu næsten var kommen til at fastslaa som gyldig eller i det mindste som nogenledes brugelig; den nemlig at derivere *Kalâlek* fra VikingeorDET „Skrælling“. Dette er, hvad særligt den grønlandske Ordbogs Forfatter S. Kleinschmidt har, om end ikke paastaet, saa dog introduceret i Almenbevidstheden.

Her hans Ordbogsparagraf in extenso:

„*Kalâlek* = „Grønlander“ (hans Nationalnavn). „Dette Navn har oprindeligt kun været kendt i den „Del af Landet (Grønland), hvor Islænderne (Vikingerne eller de saakaldte „Nordboere“) havde deres „Kolonier; hvorfor den Formodning ligger nær, at „*Kalâlek* ikke er andet end det samme Navn, hvormed disse den Gang benævnedes de, ved samme „Tid som dem selv, indvandrede Eskimoer; nemlig

„Skrælling“, hvilket Ord i en ren grønlandsk Mund „sagtens dog maa have lydt Sakalålek eller Sika-
„lålek.“

Med sidste Bemærkning sigter Kl. til Eskimoernes Vanskelighed ved at udtale en saadan Konsonant-Sammensætning som den i første Stavelse af Ordet „Skrælling“, uden at indskyde en Vokal baade efter det første „S“ og den samme igen straks efter „k“, saaledes at Vikingernes „Skræ“ i Eskimomunden maatte blive Sakå- og Fuldordet derefter altsaa: *Sakålålek*; eller maaske, i endnu større Samklang med Ordet „Skrælling“, *Sakålåleŋg*. Lyden „ng“ var en virkelig bestaaende Dialektvariant for „k“ i Slutningen af en Stavelse. Den synes særlig at have været gældende blandt Aleuterne, men har ogsaa været *en vogue* i Grønland — mere dog før end nu.

Men, — spørger nu *vi*: Hvoraf kommer det da, at dette Si- eller Sa-Kalålek ingensinde er bleven hørt i nogen „ren“ grønlandsk Mund eller overhovedet ikke i Grønland? Hverken har nogen Missionær, Rejseforfatter eller som sagt nogen Indfødt, kverken her eller der i Landet, nogensinde røbet Tegn til den kunstlede Ord-dannelse: „Sakalålek“; og dette jo simpelthen fordi der aldrig har eksisteret nogen saadan, hvorimod man alle Dage har kendt et naturligt Ord, *Kalålek*, i Grønland.

For den mere flygtige Betragtning maa man næsten kunne undre sig over at Kleinschmidt, et af to, ikke snarere er falden paa at udlede *Kalålek* fra selve Ordet „Grønlænder“, hvis blødere Klang jo ingenlunde er det uligt især jo naar man betænker selve Sagaformens „Grønlæding“; thi denne vil en Indfødt i sin Jargon, absolut kun udtale som „Kalåŋgleng“. — Hvor for-bavsende ligt selve Folkenavnet *Kalålek* og især jo sammes forældede Form *Kalåleŋg*!

Imidlertid ved vi, at de to Ords — „Grønlæding“s og „Kalålek“s — Rodstavelser intetsomhelst har med hinanden at skaffe, idet det første som bekendt skal stamme fra Adjektivet „grøn“, hvormed Erik-Røde ønskede at smykke sit nyopdagede Land (Grønland) for med denne Velklang at faa saa mange som muligt af sine islandske Landsmænd lokket over til sig, til Grønland; hvorimod *Karå-* eller *Kalå-*lek — efter min Mening da — er identisk med hvad jeg antager, at man tør anse som — den originale eller ægte Form af Civilisationens „*Koræk*“ — nemlig det tidligere nævnte *Karåk*, hvis Betydning skal have været Rensdyr. Hvorom nu Alting er, bliver der i alt Fald intet som helst lænet til Gunst for den udmærkede Kleinschmidts Formodning om *Kalåleks* Afstamning fra VikingeorDET „*Skrælling*“, idet der for det første er noget højst uri-

meligt i den Tanke, at et sejrrikt Folk, hvad jo *Kalållit* endte med at blive over Vikingerne i Grønland — skulde kunne være faldne paa at antage sin overvundne Fjendes Spotteglose som Nationalnavn; og for det andet: — Hvorledes tænke sig, at de sejrende Eskimoer selv skulde have holdt sig navnløse lige til det Øjeblik, da de — man kan gerne sige, tilfældigt — bragtes i Berøring med nogle Sæt islandske Vikinger? Med Udtrykkene „nogle Sæt“ Vikinger, sigter jeg til *Kalållits* endnu blot østamerikanske Tid, og til de grønlandske Vikingers Berøring med dem der i det saakaldte „Viinland“, hvilke Berøring som bekendt fandt Sted flere Aarhundreder førend Sammenstødene mellem *Kalållit* og Vikingerne i selve Grønland, og hvilke som bekendt endte med de sidstes Undergang der.

Der er næppe nogen Tvivl om, at Navnet *Kalållit* har tilhørt Eskimoerne vel Aartusinder før deres Sammentræf med nogen islandsk Viking; saa at alene dette maa umuliggøre *Kalålekn*navnets Udspring fra de langt senere Vikingers Øgenavn „*Skrælling*“, og jeg er Et af To snarere tilbøjelig til at mene, at Benævnelsen „*Skrælling*“ for Eskimoerne maatte kunne være opstaaet fra *Kalålek* end omvendt, dette fra *Skrælling*; dette dog kun paa den Maade, mener jeg, at Vikingerne ved at høre Navnet *Kalålek* i Vildmændenes Mund, selv har udfunden en vis Lighed mellem samme og for Eksempel deres egen Ordrod „*skrækr*“ for at „skribe op“ og saaledes maaske i et sarkastisk eller ironisk Lune kunde være faldne paa at forandre selve de Indfødtes *Kalålek* eller *Kalåleŋg* til „*Skrælling*“. Saadan eller lignende.

I sin Ordbogsparagraf synes Kleinschmidt ikke at have taget Hensyn til, at det ingenlunde var i Grønland, men i Vinland og andre østamerikanske Egne, at Vikingerne først lærte Eskimoerne at kende og opfandt Udtrykket „*Skrælling*“ for dem — det samme som faa Aarhundreder senere overførtes paa disses til Grønland overvandrede Descendenter — dem der som sagt til sidst blev de grønlandske Vikingers eller „Nordboernes“ Banemænd, og derefter gjorde sig selv til Eneherskere i Grønland. (Herigennem faar vi da ogsaa den Erfaring, at Udtrykket „Grønlænder“ oprindeligt gjaldt en evropæisk Befolkning, og først senere gik over paa de overvandrede amerikanske Eskimoer, der som sagt overvandt disse — dels ved krigersk Udryddelse af dem, og dels ved at optage dem i sig selv.

Jeg har nu nævnt, hvad jeg mener, at OrDET *Kalålek* ikke er, eller ikke stammer fra, og skal saa gaa over til at forklare, hvad jeg mener at have over-

bevist mig om, at det er, og tildels dog ogsaa allerede har løseligt antydet.

Kará- eller *Kalá-lek*-Navnet kan bevisligt føres fra Grønland af og fra Labrador (hvor Eskimoen ogsaa kaldte sig *Kalálek*) helt vesterud tilbage til Asien; og ligesaa sikkert, mener jeg, til det Folkeslag, om hvilket det i flere af de grønlandske Sagn plejer at hedde: at „Smaa Folk fra et vist Stort Land gik over Vandet til det tværs overfor liggende Land, hvor de mødte Store Folk“ — ¹⁾

Siger nu dette ikke tilstrækkelig tydeligt, at de smaa Asiater — de smaa Sibiriere — og blandt disse for Eksempel *Korækerne*, engang udvandrede til Amerika, hvor de stødte paa de store Indianere? — —

Vi ved desuden, at det særlig er *Koræken*, der, endog hos Folk, der knapt ved, at der findes Eskimoer noget andet Sted i Verden end i Grønland, er bleven populær som „Eskimoisk Stammefader!“

Nok ialfald, at man uden Betænkkelighed tør opgive *Koræken* som et af Sagnenes „Smaa Folk“. At Ordets Rodstavelse oprindeligt har været *Ka-* og ikke *Ko-rak* (vort *Koræk*) er ikke til at betvivle, saalidt som at denne Korruption kun beror paa den stadigt tilbagevendende Fejltagelse, hvori Civilisationen gerne gør sig skyldig, nemlig den, for ofte at høre og nedskrive Indfødtes Bogstav *a* som et *o*. Vort „*Koræk*“ har som sagt fra først af utvivlsomt været „*Karák*“ — noget, der endog ikke blot fremgaar ved Læsning mellem Linierne, hvoraf ellers saa mangt et Fund i Spørgsmaalet „Eskimoens Herkomst“ maa gøres afhængigt — men hvorpaa der her aabenlyst følger Bevis for Bevis i logisk Orden. For Eksempel finder jeg straks hos den amerikanske Lærde, Dr. Will. H. Dall²⁾, vort *Koræk* ikke blot skrevet som *Kariak*, men endogsaa som *Karak* (= *Kalák*) — altsaa med *a* og ikke *o*, i alle Stavelser. Videre omtaler Klapproth i sin *Asia Polygl:* af og til en Udvandring fra Vest mod Øst af et Hyrdefolk *Karakte*, *Karakli* eller blot *Karakli*; Rodstavelsen

¹⁾ se det vidunderlige Kamikinarajik-Sagn (Østgrl. Sagnsamling ved Kommandør G. Holm, se Meddelelser X.)

²⁾ Dr. Dall er at fremhæve som en af de største Autoriteter i nærværende Spørgsmaal, idet han ifølge sit lange Ophold blandt vedkommende siberiske Naturfolk, har Ordlydene direkte gennem sit eget Øre. Ogsaa Løjtnant Hooper af Plover-Ekspeditionen, og selv den senere Vega-Ekspeditions Officer, Lieutn. Norqvist røber *a-* fremfor *o*-Lyden, i det Folkenavn, som vi har vænnet os til at udtale. „*Koræk*“ — i det første nævner Stammen som *Kalovle* og de andre Stammerne *Klautlj* — alt umiskjendeligt som betegnende den samme Ordstamme eller Ordrod, som vi nu kalder *Koræk*.

Karak her selvfølgelig sigtende til Hjorden (her Rensdyret *le* = *li* eller blot *l* til Folkebetegnelsesendelsen = „Mennesker“ eller „Folk“, hvilke jo som bekendt altid udgør primitive Folks Navneendelse. Herværende siger da simpelthen, at *Karakli* (hvor ligt *Karálit*) oprindeligt var „Rensdyrsfolk“, var sibiriske *Karak'er* (*Koræker*), indtil de omsider mistede deres Rensdyr og derved lærte sig at fange Sælhunde, endnu paa den asiatiske Kyst. Som øvede Kajakmænd og Søfolk gik disse „Smaafolk“ slutteligt over Vandet til de store Indianers Land, og fik dette i Aarhundredernes Løb saavidt gennemløjet, at de tilsidst naaede Labrador, hvor man endnu til det sidste har fundet det gamle Stammenavn, hvilket dog sluttelig vel hovedsagelig udtømte sig i Udvandring til Grønland. Der navnlig genfinder vi de sibiriske *Karakli'er* eller vore *Koræk'er*.

Hvad mere end det allerede fremsatte vil man egentlig som Bevis for at hverken den grønlandske eller den Labrado-eskimoiske *Kalálek* maa kunne have samme sit Navn fra „Skrælling“? Men jeg undlader desuagtet dog ikke at anføre endnu et Eksempel, hvilket synes mig at maatte slaa Hovedet paa Sømmet endnu fastere end hidtil. Dette særligt dog kun i Forening med de foregaaende Forklaringer.

Dette virkelig mærkelige Eksempel eller Bevis for de her givne Paastandes Rigtighed, mener jeg bestaar deri, at vore Grønlændere nemlig endnu tildags fabler om, at de langt borte i Vest skal eje en Onkel eller anden lignende Slammebeslægtet ved Navn *Kalák*; men om hvem de ellers intetsomhelst Sagn eller specielt karakteristisk Træk ved at fortælle; noget der jo ellers plejer at være Tilfældet blandt de fleste Folk, der erindrer sig deres Stammes oprindelige Høvding eller Helt, og hvori de ellers selv (Grønlænderne selv) i mange andre Tilfælde heller ikke staar tilbage: se *Kagssuk*, *Kunuk*; *Akigssiak m. Fl.*

Skulde nu mon ikke den Tørhed, Tavshed eller rent ud sagt Glemsel, der saa undtagelsesvis hersker her i Henseende til Onkel *Kalák*: „langt, langt horte i Vest“¹⁾ — netop kunne pege der hen imod, at Navnet

¹⁾ Med deres „langt — langt borte i Vest“ sigter Grønlænderne tilsyneladende til et Punkt langt bagom Labrador hvilket ellers som bekendt allerede er et Fjærnpunkt for dem, da de ved sig skilt fra samme ved selve Havet. Ethvert dem saaledes vis-à-vis beliggende Land med Mellekomst af et stort Vand eller Hav, kalder Grønlænderne, og som det synes alle Eskimoer, *Akilinek* = det som er mest *aki*“ eller modsat — og paa samme Tid fjærnest — endog undertiden usynligt for deres Blikke; saaledes som nu for Eksempel det meste af Østamerikas Kyst er det for Grønland.

Kalák oprindeligt ikke har været gældende noget Individ — ikke nogen Stammefader, men et Stammefolk?? — — I saa Fald selvfølgelig Klaproths *Karak'*, Civil-

sationens *Koræk'*, visse Forfatteres *Kral'* (det sidste for Labradorregnen) og endelig, selve Grønlandernes Selvnavn: *Kalátek* plur: *Kalátit!*

(Fortsættes.)

Om det geografiske Koordinatsystem paa Geoiden og dets Definition.

Af Dr. phil. M. C. Engell.

Uden Definitioner ingen eksakt Videnskab. Man maa desværre indrømme, at Geografien paa det nuværende Standpunkt i høj Grad lider under Manglen paa skarpe Definitioner. Selv i den matematiske Geografi, som dog lader sig behandle eksakt, er dette Forhold meget føleligt. Begreberne defineres i de større Haand- og Lærebøger enten slet ikke eller paa en saadan Maade, at Definitionerne kun gælder for specielle Tilfælde, ikke for de almindelige. Saaledes defineres Bredden næsten altid saaledes, at Definitionen gælder for Approksimationerne (Kuglen, Sfæroiden) til den virkelige matematiske Jordoverflade, Geoiden, og ikke for selve denne. Vi skal i det følgende forsøge at give nogle almindelige Definitioner af det geografiske Koordinatsystem og herhen hørende Begreber.

I en tidligere Afhandling i dette Tidsskrift¹ har vi omtalt, at den matematiske Jordoverflade paa Grund af en uregelmæssig Aflejring af Masserne i Skorpen og i det Indre hverken kan være en Kugle- eller Sfæroidflade, men at den maa være en Flade, der afviger noget fra disse to Flader, selv om den i Hovedsagen følger disses Forløb. Som Følge af de to Kræfter, der virker, nemlig Tyngdekraften og Centrifugalkraften, maa Jorden være en hydrostatisk Ligevægtsfigur, og selve den matematiske Jordoverflade, for hvilken Listing 1872 indførte Betegnelsen Geoid, en Niveauflade, der matematisk kan udtrykkes ved Ligningen $U = \text{konst.}$ Derimod er vi ude af Stand til ved en Ligning af Formen $f(x, y, z) = 0$ at fremstille Geoiden med matematisk Skarphed, dertil er dens Forløb altfor uregelmæssigt.

For at kunne angive Punkternes indbyrdes Beliggenhed paa Geoiden, maa vi paa denne have faste Linjer at gaa ud fra. Disse kan enten være naturlige eller kunstige. Af naturlige faste Linjer har vi kun to Systemer, nemlig Lodretningerne og Ret-

ningen af Rotationsaksen. Andre naturlige faste Linjer har vi ikke at gaa ud fra, og det er derfor til disse, vi maa henføre det geografiske Koordinatsystem.

Lodretning og Lodlinje maa ikke forveksles. Lodlinjen er den dobbeltkrummede Kraftlinje, efter hvilken et Legeme, der er i Hvile, vil bevæge sig, hvis det berøves sin Understøtning. Alle Lodlinjer maa gaa gennem Jordens Tyngdepunkt. Ved Lodretningen (Tyngderetningen) i et Punkt forstaar man Tangenten til Lodlinjen i Punktet. Det vil let indses, at Lodretningerne i Almindelighed ikke gaar gennem Jordens Tyngdepunkt.

Rotationsaksen er den Linje, hvorom Jorden roterer. Det kan ad matematisk Vej bevises, at Rotationsaksen maa gaa gennem Jordens Tyngdepunkt. Forøvrigt er det umiddelbart indlysende, at Jordens Tyngdepunkt maa ligge i Rotationsaksen; i modsat Fald vilde nemlig Tyngdepunktet paa Grund af Centrifugalkraften fjerne sig fra Rotationsaksen. Dennes Skæring med Geoidefladen er Rotationspolerne. Rotationspolen og den geografiske Pol maa ikke forveksles. Den geografiske Pol er det Punkt paa Jordoverfladen, hvor Retningen af Rotationsaksen falder sammen med Lodretningen i Punktet. Tænker vi os nemlig, at Geoiden har et Forløb i Forhold til Sfæroiden som det, der er afbildet i Fig. 1, ses det let, at den geografiske Pol G , og Rotationspolen R , ikke falder sammen. Den geografiske Pol kan bestemmes ad astronomisk Vej; derimod har vi næppe noget Middel til at bestemme Rotationspolen; Foucault's Pendulforsøg vil næppe strække til. Da Beliggenheden af Jordens Tyngdepunkt ligeledes er os ukendt, er vi altsaa ganske ude af Stand til at kunne angive Beliggenheden af Rotationsaksen; kun dennes Retning kan vi bestemme.

I Forhold til disse to Grundsystemer, Lodretningerne og Rotationsaksens Retning vælger vi vort Koordinatsystem, Længden og Bredden. Disse to Betegnelser stammer som bekendt fra Oldtiden, da den da

¹) Engell, M. C.: Om Bestemmelsen af Jordens Form og Størrelse. (Geogr. Tidsskr.).